

משך חכמה

שבת חול המועד סוכות – פרשת הקהל – פ' וילך פיסקא ח-י

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקח טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

פרשת מצות הקהל

[ח]

ל(א, י-יב) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים בְּמִעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת: בָּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נִגְדָּה כָּל יִשְׂרָאֵל

בְּאַזְנוֹתֵיהֶם: הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

מדוע כתוב על השנה השמינית, שהיא ראשונה לשמיטה

(י) מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים בְּמוֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה. שְׁנָה רִאשׁוֹנָה לַשְּׁמִיטָה¹ (סוטה מא, א עיין שם). ומציין על השמיטה, כי בשנת

השמיטה וכך פירוש הכתוב "מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים, פירוש בסוף שבע שנים. בְּמִעַד, ביום שהוא חג, והוא בשנה ראשונה של שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה. ועל פי זה יתפרש יפה פשוטו של מקרא.

ולאחר שביאר המשך חכמה פשוטו של מקרא שמדובר בשנה ראשונה של שמיטה, בא ליישב באמת מדוע אמרה תורה שהיא שנה ראשונה לשמיטה, ומדוע צריך להזכיר שמיטה כאן, לפי פשוטו של מקרא.

ומיישב, דרמזה תורה, מדוע צייתה על מצות הקהל לאחר שנת השמיטה, כיון ששמרו שמיטה והיו פנויים לעבודת ה' יהיו דברי התורה הנשמעים נכנסים באוזניהם. ועוד טעם הפוך, דדוקא מפני ששמרו שמיטה יש חשש שיתלהבו לחזור לעבודת הכרם, ויטבעו במצולות החמדה, לכן צייתה תורה על מצות הקהל שיכנסו דברי תורה ללבם, לכן ציוה על מצות הקהל, "כי כל התורה היא נסיונות להבדיל מן החמדה והתאוה והקנאה אשר החומר יכביד על הנפש". ונראה ששתי הטעמים הם אמת, והם תלויים במדרגת השובת שמיטה, שיש אדם שדרגתו גבוהה ועל ידי שביטת השמיטה יתעלה, ויש אדם שאינו בדרגה זו, ועל ידי השמיטה יתלהב לחזור לעבודות הגשמיות].

ועל פי זה מיישב המשך חכמה מדוע מפורש בתורה שגם גרים חייבים במצות הקהל, כדכתיב (פסוק יב) "הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ", ומהיכי תיתי שגר יהיה פטור ממצות הקהל, והרי גר חייב בראייה. ואין לומר דאיירי בגר תושב שאינו חייב במצוות, וקא משמע לן שאף על פי כן חייב בהקלה, כיון שגר תושב פטור גם מצות הקהל, אלא על כורחך איירי בגר צדק. וקשה, מדוע כתוב שחייב, פשיטא הוא. ולאור המבואר אתי שפיר, שכיון שמצות הקהל תלויה בשמיטה, ואין זה רק זמן המצוה, אלא מצות הקהל תלויה ממש במצות שמיטה, לפיכך הוא אמינא שגר שאין לו קרקע בארץ ישראל יהיה פטור ממצות הקהל, קא משמע לן קרא, דאף על פי כן חייב בהקלה.

[ועל פי דברי המשך חכמה מתבאר היטב, מדוע לא התחייבו במצות הקהל רק לאחר ששמרו שמיטה, כמבואר לעיל בסוטה מא, א כיון שבאמת מצות

¹ [ח] תוכן דבריו, דהנה התורה מפרטת, מתי היא מצות הקהל בדיוק. דכתיב (דברים לא, י-יא): "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים בְּמִעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ כו'". ה' זמנים נאמרו: א' מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים, ב' בְּמוֹעֵד, ג' שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, ד' בְּחַג הַסֻּכּוֹת, ה' בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל. ובסוטה (מח, א) תנן, דמצות הקהל היא בשנה השמינית. ואמרו שם בש"ס, מדוע מפרשת התורה כל כך הרבה זמנים, ואמרו, שאם היה כתוב רק "מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים", היינו אומרים שמיד יעשו מצות הקהל, כלומר "משנת ארבעים והלאה, שבערבות מואב נאמרה פרשה זו, ואף על גב דלא מתרמי בשמיטה, שלא מנו שמיטין עד לאחר שבע שכיבשו ושבע שחילקו כדאמרינן (בקיידושין) (דף מ:): [ערכין] (דף יב:)" (רש"י), לכן כתב רחמנא גם שנת השמיטה.

ואם היה כתוב "מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים בשנת השמיטה" בלבד, הוה אמרינן בסוף שמיטה, דהיינו לשון מִקֶּץ יש לפרש גם סוף, ויהיה מצות הקהל בסוף חודש אלול של שנת השמיטה, כתב רחמנא "בְּמוֹעֵד", לומר שמצות הקהל יהיה בְּחַג, ואם היה כתוב רק מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים בְּמִעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה הוה אמינא בראש השנה שהוא מועד, כתב רחמנא גם בְּחַג הַסֻּכּוֹת. ואם לא היה כתוב בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, הוה אמינא אפילו יום טוב אחרון, כתב רחמנא בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, דהיינו במוצאי יום טוב הראשון, ולכן תנן (שם) דמצות הקהל במוצאי יום טוב ראשון.

והנה פשוטו של מקרא הוא לסרסר את הכתוב, כיון שהמלה שמיטה, עולה על מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים, וכאילו כתוב 'מִקֶּץ שָׁבַע שָׁנִים, שנת השמיטה' כלומר לאחר שבע שנים שהיא שנת השמיטה, במועד כו'. שפשטות לשון הכתוב משמע שמצות הקהל בשמיטה, אלא שעל כורחך צריך לסרסר הכתוב. וכבר נתקשו חז"ל בראש השנה (יב, ב), מדוע קורא הכתוב לשנה השמינית שמיטה, כלומר, מדוע פשטות הכתוב הוא שהשמינית היא שמיטה, ואמרו שבא ללמד שלפעמים יש דברים שבשנת השמינית דינם כשביעית. וכל זה לדרש אבל המשך חכמה בא ליישב פשוטו לש מקרא בדרך הפשט וכתב שלפי מה שדרשו בסוטה יש לפרש ששמיטה היינו שנה ראשונה של מנין

משך חכמה

שבת חול המועד סוכות – פרשת הקהל – פ' וילך פיסקא ח-י

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקח טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

החמדות החומריות, להמתין עוד מעט לשמוע דבר ה', והבן. ולכן פרט הגרים (פסוק יב), שאף על פי שאין להם שדה וכרם, הן חייבים להקהל ככל ישראל, ובגר צדק הכתוב מדבר.²

[ט]

ללא, יב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויגראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת:

מדוע ציוותה תורה להביא טף והרי אינם מבינים כלום

ללא, יב) הקהל כו' והטף כו'. בחגיגה דף ג', א מעשה כו' שהלכו

ומבאר המשך חכמה על פי שאמרו בירושלמי ביבמות (א, ו), שכשבאו חכמים לרבי דוסא בן הרכינס לשאול על צרת הבת, גרסינן התם: "ראה את רבי יהושע, וקרא עליו [ישע' כח, ט] את מי יורה דעה. זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה" ע"כ. היינו הא דכתיב (ישעיהו פרק כח פסוק ט) "את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משפךים", כלומר, מי שכשהיה תינוק יונק מאמו, כבר נכנסו לאוזניו דברי תורה, הוא הוא זה שיזכה להיות יורה דעה ולהבין שמועה.

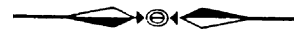
והנה פשוט לשון הגמרא בחגיגה הוא, שבאמת הטף אינם מבינים כלום, ואין להם תועלת להראות בבית המקדש, אבל ציוותה תורה לעשות כן, כדי ליתן שכר למביאייהם. אבל לאור דברי רבי דוסא בן הרכינס ביבמות, אין זה נכון כלל וכלל, ואפילו טף שאינו יודע לדבר נכנסים לתוך עומק ליבו דברי תורה, אפילו כשאינו יודע, לדברי ומשפיע עליו השפעה עצומה, עד שקרא על רבי יהושע שהוא ראוי להיות יורה דעה, מפני שאמו הביאתו לבית המדרש כשהיה יונק, ומביא לזה גם מקור מהנביא ישעיהו. ובאמת, הוא מוכח מתוך דברי הגמרא בחגיגה, דאם אין לטף שום תועלת במה שהוא בא לבית המקדש, מדוע יש למביאייהן שכר, הרי לא הועיל להם כלום, אבל לאור המבואר, בודאי הועיל להם מאוד, לכן יש לשכר למביאייהם. ולפי זה, מה שיש תועלת רוחנית ליונק חלב לבוא לבית המדרש, יש לו מקור מהתורה ממה שיש שכר למביאייהם, שאם לא היה להם תועלת לא היה שכר למביאייהם.

ועל פי זה מבואר היטב כל הדקדוקים הנ"ל, שאמו של ר' יהושע הביאתו לבית המדרש כשהיה יונק חלב, ומדרשת חז"ל שיש שכר למביאייהן מוכח, שיש תועלת גדולה לתינוק בזה, ומה שזכה ר' יהושע להיות יורה דעה ולהבין שמועה הוא בזכות אמו, וידיעה זו שזכה לזה בזכות אמו, היא ידיעה

השמיטה היו פנוים מן טרדת המלאכה בשדה, כן מן טרדת המסחר שנשמט כל משה ידו, והיו פנוים לעבודת השם יתברך כל העם כקטן כגדול, והיו דברי תורה הנשמעים להן, נכנסים לאזנם בעומק ההבנה. ועוד, כי כל התורה היא נסיונות להבדיל מן החמדה והתאוה והקנאה אשר החומר יכביד על הנפש, ולכן אחרי שחרישה וקצירה נאסר להם שנה תמימה, הלא בכליון עינים יביטו על זמן ההיתר לצאת איש אל כרמו ואל שדהו, אז מצוה להם להקהל ולשמוע דבר ה' בירושלים בעזרה, למען ידעו דרך ה' בעשותם מלאכת שדה וכרם ובהטבעם במצולות

הקהל תלויה בשמירת השמיטה]

² תמצית דבריו: שני טעמים יש מדוע מצות הקהל תלויה בשמיטה א. שכיון ששבתו מעבודת השדה והיו פנויים לעבודת ה' יכנסו ללבם דברי ה'. ב. שכיון ששבתו מעבודתם יתלהבו לחזור לעבודת השדה ויש לחשוש שיטבעו "כי כל התורה היא נסיונות להבדיל מן החמדה והתאוה והקנאה אשר החומר יכביד על הנפש".

[ט]

³ [ט] תוכן דבריו, דגרסינן בחגיגה (ג, א) וז"ל "תנו רבנן: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו: תלמידך אנו, ומימך אנו שותין. אמר להם: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה - שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. - ובמה היתה הגדה היום, אמרו לו: בפרשת הקהל. - ומה דרש בה? הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן. - אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני" ע"כ.

והנה אבדה הוא על דבר שיש לאדם בעלות עליו, ונאבדה ממנו, אבל דבר שאינו שלו, אין שייך לשון אבדה. לפיכך יש לדקדק מהו הלשון שאמר ר' יהושע בקשתם "לאבדה" ממני, היה לו לומר ביקשתם למנוע ממני, אבל לא תואם לשון אבדה על דבר שאינו שלו. ועוד קשה, מדוע נקט לשון מרגלית.

משך חכמה

שבת חול המועד סוכות – פרשת הקהל – פ' וילך פיסקא ח-י

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקח טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדוע על בניהם לא כתוב שילמדו לשמור לעשות

(לא, יב-יג) ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה כו', ולא נאמר אצל הבנים ישמרו לעשות את כל וכו' כמו קודם (פסוק יב). דהנה⁵ בתורה יש עשה ולא תעשה, לכן על הגדולים אשר ילמדו ויראו את ה' כו', זה סור מרע, שמירת לא תעשה, שעל זה שייך מורא, ושמרו לעשות, זה עשה טוב, קיום המצוות עשה, אבל הקטנים אם כי הגיעו לחינוך, בקום ועשה אינם מן התורה, דחינוך דרבנן כדאיתא בנזיר (כט, א), אבל קטן האוכל נבילות, אמרינן סוף פרק חרש (יבמות קיד, א) דבית דין מצווין להפרישו, ולכן אמר ישמעו ולמדו ליראה לפרוש מן האיסור, אבל קיום העשה ליכא בהו מן התורה. ודו"ק⁶.

שמג, א). זה נראה כונתו, כיון שלהלכה אין בית דין מצווין להפריש קטן האוכל נבלות (עיין באריכות בבית יוסף אורח חיים, סימן שמג). אבל הם אינם בקום ועשה, כי מצוות חינוך היא רק מדרבנן, לכן בבניהם שמדובר בקטנים שהגיעו לחינוך לא כתיב אלא ילמדו ליראה, דהיינו לא תעשה, ולא שישמרו לעשות, דהוא מצוות עשה, מה שאין כן בגדולים, שייך גם עשה וגם לא תעשה, לכן כתיב גם ישמרו לעשות. [ועל הטף אמרו גם שמירה וגם יראה, כפי המבואר לעיל פיסקה ט שהם יונקים לנשמתם הן המצוות עשה והן הלא תעשה, וליתן שכר למביאייהם על הכל]

⁶ תמצית דבריו: מצוות התורה מחלקות לשנים, עשה ולא תעשה. והנה יראת ה' הוא לא תעשה, ושמירה לעשות, הוא מצוות עשה. והנה הגדולים הם שייכים לכל מצוות התורה, בין בעשה ובין בלא תעשה, אבל קטנים בני חינוך שייך בהם רק לא תעשה, שבית דין מצווין להפריש קטן אוכל נבלות, אבל הם אינם בקום ועשה, כי מצוות חינוך היא רק מדרבנן, לכן בבניהם שמדובר בקטנים שהגיעו לחינוך לא כתיב אלא ילמדו ליראה, דהיינו לא תעשה, ולא שישמרו לעשות, דהוא מצוות עשה, מה שאין כן בגדולים, שייך גם עשה וגם לא תעשה, לכן כתיב גם ישמרו לעשות.

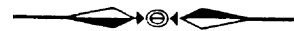
להקביל פני ר' יהושע בפקיעין כו' ומה דרש בה אם אנשים באים ללמוד, טף למה הן באין כדי ליתן שכר למביאייהן כו' מרגלית טובה היה בידיכם ובקשתם לאבדה ממני, יתכן על פי מה דאיתא בירושלמי יבמות סוף פרק קמא (הלכה ו) ראה את ר' יהושע כו' זכור אני שהיתה אמו מוליכה עריסתו לבית הכנסת כדי שיתבדו אזניו בדברי תורה. ולזה אמר ר' יהושע ובקשתם לאבדה ממני, שלו יאות המאמר, כמרגלית טובה לבעליה, שגם אמו עשתה כן. ופשוט⁴.

[י]

(לא, יב-יג) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת: ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה:

חשובה מאוד מאוד, והוא כבעלים על דבר זה, וביקשו לאבד ממנו את הידיעה הזו, שבזכות אמו זכה לכל זה, לכן נקט לשון מרגלית, כי מרגלית היא דבר ייחודי שיש לבעלים קשר מיוחד עמה.

⁴ תמצית דבריו: אפילו תינוק יונק חלב, נשפע ממה ששומע וממה שרואה, לכן ציוותה תורה להביא את הטף, ואף על פי שאינו בן מצוות, מכל מקום יש שכר למביאייהם, לכן ציוותה תורה להביאו ליתן שכר למביאייהם, כיון שיש לתינוק תועלת גדולה מזה.

[י]

⁵ [י] תוכן דבריו, ליישב מדוע בפסוק יב, כתוב על האנשים והנשים "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות", ועל הבנים בפסוק יג כתוב "ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם", ולא כתוב ישמרו לעשות. ומבאר המשך חכמה, דמצוות התורה מחלקות לשנים, עשה ולא תעשה. והנה יראת ה' הוא לא תעשה, ושמירה לעשות, הוא מצוות עשה. והנה הגדולים שייכים לכל מצוות התורה, בין בעשה ובין בלא תעשה, אבל קטנים בני חינוך שייך בהם רק לא תעשה, שבית דין מצווין להפרישו (יבמות קיד, א) [היינו שלא לתת דבר איסור לקטן בידיים כדאיתא ביבמות, שם. או כונתו בקטן שהגיע לחינוך, שמצווים להפרישו (עיין באורח חיים

